

3. 1. Taigi formų su nulinėmis galūnėmis lietuvių literatūrinėje kalboje yra palyginti nedaug. Vienos jų kalboje funkcionuoja šalia formaliai išreikštų, bet labai retai pasitaikančių (kai kurių vyriškosios giminės daiktavardžių vienaskaitos šauksmininko ir veiksmažodžio liepiamosios nuosakos 2-ojo asmens formos), kitos – šalia formaliai išreikštų kur kas dažnesnių formų (moteriškosios giminės daiktavardžių šauksmininko formos), dar kitos kalboje egzistuoja kaip vienintelės formos, neturinčios jokių kitokių gramatinių reikšmių perteikimo priemonių (tai kai kurių įvardžių – *man, tau, sau, jūs* – ir būsimojo laiko 3-ojo asmens formos). Ir pagaliau kai kurių įvardžių formų (*aš, tu, mes, mus, jus*) gramatinė reikšmė perteikiama supletyvine šaknimi. Nulinės galūnės buvimas pastarosiose formose gali būti aiškinamas tik pagal analogiją su kitomis panašiomis formomis, turinčiomis „gryną“ kamieną, kitaip sakant, daugiau „teoriškai“.

3. 2. Daugiau formų su nulinėmis galūnėmis lietuvių literatūrinėje kalboje¹⁴, rodos, nėra¹⁵, nes kitos nekaitomosios formos nesudaro paradigmos (pvz. skaitvardžiai *dešimt, dvidešimt, trisdešimt ... devyniasdešimt* negalėtų būti laikomi formomis su nulinėmis galūnėmis, kadangi neturi formų su išreikštomis galūnėmis).

Česys Grenda

PRIEŽASTINIŲ IR PARŪPINAMŲJŲ VEIKSMAŽODŽIŲ SKYRIMO KRITERIJAI

Beveik visi lietuvių kalbos tyrinėtojai skiria priežastinius veiksmažodžius (causativa) nuo parūpinamųjų (curativa arba causativa passiva)¹. **Priežastiniai veiksmažodžiai** „reiškia veiksmą, vykdomą tam, kad kas nors dėl jo vyktų arba įvyktų, pvz., *gesiname*, kad *gestų, užgestų, baltiname*, kad *baltų* ir t. t.“² **Parūpinamieji veiksmažodžiai** „reiškia veiksmą, kuriuo pasirūpinama, kad kas nors būtų padaryta [...] *ausiti – ausdinti, siūti – siūdinti, kalti – kaldinti*“³.

Remiantis vien semantiniu kriterijumi, skirti priežastinius veiksmažodžius nuo parūpinamųjų daugeliu atvejų būtų labai sunku. Sakysim, kuriai grupei reikėtų skirti veiksmažodžius *šokdinti* (: *šokti*), *grąžinti* (: *grįžti*), *girdyti* (: *gerti*) ir pan.?

¹⁴ Lietuvių kalbos tarnėse formų su nulinėmis galūnėmis yra kur kas daugiau.

¹⁵ Apierieveiksmius *daug, greit, veik* čia nekalbama, nesrieveiksmių formantai *-ai, -au* ir kt. nelaikomi galūnėmis.

¹ Žr. J. Jablonskis, *Rinkiniai raštai*, I, V., 1957, p. 289–290; J. Otrębski, *Gramatyka języka litewskiego*, II, Warszawa, 1965, p. 411–412; A. Paulauskienė, *Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis*, V., 1971, p. 8–9.

² A. Paulauskienė, *Leksinės-gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio reikšmės*, V., 1967, p. 11.

³ Žr. min. veik., p. 13.

Be abejo, būtų patogiau siai skirti šias veiksmažodžių grupes pagal kokį nors formalų kriterijų. Daugelio tyrinėtojų yra pastebėta, kad parūpinamieji veiksmažodžiai paprastai yra sudaromi su priesaga *-dinti*, o priežastiniai – su priesagomis *-inti*, *-enti*, *-yti*, *-dyti*⁴. Tačiau veiksmažodžiai su priesaga *-dinti* gali reikšti visai tą patį, ką ir su priesaga *-inti*⁵; *šokinti* || *šokdinti*, *sproginti* || *sprogdinti* ir pan. Laikantis minėtojo kriterijaus, reikėtų į atskiras grupes skirti veiksmažodžius *girdyti* (priesaga *-dyti*) ir *valgydinti* (priesaga *-dinti*), *sendinti* (priesaga *-dinti*) ir *jauninti* (priesaga *-inti*) etc. Taigi formalus kriterijus skirti priežastiniams veiksmažodžiams nuo parūpinamųjų nėra.

Daugelyje lingvistinių darbų priežastiniai veiksmažodžiai skiriami nuo parūpinamųjų pagal jų santykį su pamatiniu žodžiu. Priežastiniai veiksmažodžiai paprastai padaromi iš vardažodžių (*geras* > *gerinti*) arba iš savaiminių veiksmažodžių. Veiksmažodinės kilmės priežastiniai veiksmažodžiai dažniausiai skiriasi nuo pamatinio žodžio ne tik veikėjo aktyvumu, bet ir tranzityvumu, plg. *auginti* (aktyvaus veiksmo, tranzityvus) ir *augti* (savaiminis veiksmas, intranzityvus). Parūpinamieji veiksmažodžiai paprastai yra padaromi iš tranzityviųjų aktyvaus veiksmo veiksmažodžių, plg. *darydinti* < *daryti*, *statydinti* < *statyti*, *siūdinti* < *siūti* ir pan.⁶ Šis priežastinių ir parūpinamųjų veiksmažodžių skyrimo kriterijus būtų visai aiškus ir paprastas, jei visuomet būtų paprasta nustatyti pamatinio žodžio veiksmo pobūdį. Tiek veiksmažodžių tranzityvumas, tiek veiksmo aktyvumas dažnai priklauso nuo vartojimo, pvz., *ėjo laikas*, *grįžo vasara* (intranzytyvūs, savaiminiai), *žmogusėjo*, *pasiumintiniai grįžo* (intranzytyvūs, aktyvaus veiksmo), *ėjo ilgą kelią* (tranzityvus, aktyvaus veiksmo). Be to, ne visi tranzityvūs veiksmažodžiai reiškia aktyvų veiksmą, ir, atvirkščiai, ne visi aktyvaus veiksmo veiksmažodžiai yra tranzityvūs:

1) veiksmažodis gali reikšti aktyvų veiksmą, bet būti intranzityvus ar turėti tik fakultatyvų tranzityvumą, pvz., *grįžti*, *loti* ir *šokti*, *valgyti*, *gerti*;

2) savaiminis veiksmažodis gali būti tranzityvus arba tranzityviai vartojamas, pvz., *išmokyti* (*pamokas*), *sulyti* (*suknelę*), *šlapti* (*rankas*), *šalti* (*kojas*) ir pan.

Kuriai grupei reikėtų priskirti minėtųjų žodžių vedinius – *gražinti*, *lodyti*, *šokdinti*, *valgydinti*, *girdyti*, *išmokyti*, *sulydyti*, *šlapinti* ir pan.?

⁴ Žr. Chr. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen*, Oslo, 1966, p. 374; J. Otrębski, *min. veik.*, p. 377, 383, 402, 404, 411; A. Paulauskienė, *Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis*, p. 8–9.

⁵ Žr. J. Jablonskis, *min. veik.*, 290; *Lietuvių kalbos gramatika*, II, Vilnius, 1971, p. 263; Э. Якайтене, *Суффиксальные глаголы современного литовского языка* (Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, В., 1968, p. 1).

⁶ Plg. J. Jablonskis, *min. veik.*, p. 289–290; A. Paulauskienė, *Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis*, p. 8–9. Tačiau „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (op. cit., p. 25) manoma, kad priežastiniai veiksmažodžiai gali būti padaromi ir iš tranzityviųjų veiksmažodžių.

Kaip matyti, ir pamatinis žodis ne visuomet padeda nustatyti, koks yra jo vedinys – ar priežastinis veiksmažodis, ar parūpinamasis.

Visų minėtųjų kriterijų aiškiai neužtenka, norint tiksliau atriboti priežastinius veiksmažodžius nuo parūpinamųjų. Be to, ir patys kriterijai neretai vienas kitam prieštarauja. Kaip tik todėl kai kurie kalbininkai, remdamiesi vien formaliuoju kriterijum (priesaga *-dinti*), laiko parūpinamaisiais tokius veiksmažodžius, kurių pamatiniai žodžiai yra intransityvūs arba reiškia savaiminį veiksmą. Sakysim, J. Otrėbskis laiko parūpinamaisiais veiksmažodžius *želdinti, gąsdinti, valgydinti, gyvendinti*⁷, o Pr. Skardžius – *eidinti, sendinti, gulėdinti, valgydinti*⁸. Matyt, reikėtų ieškoti kito kriterijaus, tikslesnio ir konkretesnio, negu visi anksčiau minėtieji. Gal būt, toks kriterijus galėtų būti priežastinių ir parūpinamųjų veiksmažodžių veiksmo santykiai su objektu.

Priežastinių veiksmažodžių veiksmo objektas kartu yra jų pamatinių veiksmažodžių veiksmo subjektas⁹:

gesinti žvakę – žvakė gęsta

Priežastinių veiksmažodžių pamatinis žodis gali būti tranzityvus:

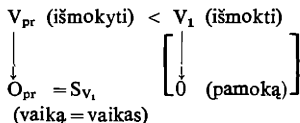
išmokyti vaiką – vaikas išmoko pamoką

Parūpinamųjų veiksmažodžių veiksmas yra nukreiptas į tą patį objektą, kaip ir jų pamatinių veiksmažodžių veiksmas:

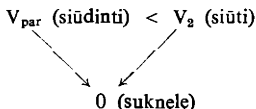
siūdinti suknelę – siūti suknelę

Priežastinių ir parūpinamųjų veiksmažodžių santykius su objektu galima pa-vaizduoti tokiomis schemomis:

Priežastiniai veiksmažodžiai (V_{pr}):

Parūpinamieji veiksmažodžiai (V_{par}):

⁷ J. Otrėbskis, min. veik., p. 412.

⁸ Pr. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, V., 1941, p. 547–548.

⁹ Plg. A. Paulauskienė, Leksinės-gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio reikšmės, p. 13.

Remiantis šia schema, galima nesunkiai nustatyti, kad veiksmažodžiai *šokdinti*, *gražinti*, *sendinti*, *želdinti* ir kt. yra priežastiniai, o *keldinti* – parūpinamasis (*keldinti* || *kelti žmones į naują butą*). Veiksmažodžiai (*pa*)*valgydinti* ir (*pa*)*girdyti* yra priežastiniai [*(pa)valgydinti vaiką – vaikas pavalgė*], bet *suvalgydinti* ir *sugirdyti* – parūpinamieji [*suvalgydinti (vaikui) kiaušini – suvalgyti kiaušini*].

Gali pasitaikyti atvejų, kai priesaginių veiksmažodžių objektas gali būti tiek pamatinio veiksmažodžio subjektas, tiek ir objektas, pvz., *sušlapinti kojas* – *kojos sušlapo* ir *kojas sušlapo*, *sulydyti suknelę* – *suknelė sulijo* ir *suknelę sulijo*. Tokius priesaginius veiksmažodžius reikėtų laikyti priežastiniais. Parūpinamojo veiksmažodžio veiksmo objektas negali būti jo pamatinio žodžio veiksmo subjektas.

Audronė Jakulienė

NAUJI REGRESYVINĖS BALSŲ ASIMILIACIJOS FAKTAI KURŠĖNŲ ŠNEKTOJE

Apie šią žemaičiams būdingą balsių asimiliaciją šioje šnektose (ir jai gretimose Šaūkėnų, Kūrtuvėnų, Váiguvos apylinkėse) jau yra specialiai rašyta¹. To dėsnio čia daugiausia yra paliestas kirčiuotas balsis *e* (lk. *ē*).

1. Ėmus daugiau gilintis į šią šnektą, ypač į jos nedėsningos fonetikos atvejus, pastebėta naujų faktų, galinčių parodyti, jog tas reiškinys anksčiau šiose šnektose buvęs daug intensyvesnis ir nuoseklesnis, nes iš labai senų žmonių (pvz., Kuršėnų apylinkių Ūrkuvėnų, Pūšilių, Rūdėnų kaimuose) yra tekę girdėti tariant nepaplatėjusius *i*, *u* formose *krisi*, *miksi*, *vikūs*, *pikis*. Dabar čia vidurinioji ir jaunesnioji karta, šio skirtumo nebedarydama, nebetardama įtemptųjų balsių *i*, *u*, dėl analogijos kai kur visą paradigmą taria su trumpuoju kirčiuotu *e*, o kai kur visur apibendrina ilgąjį *e*². Keli dabar užfiksuoti faktai leidžia tvirtiau spėti egzistavus skirtingą nuo atvirojo dabartinio balsio *e* kitą balsį, panašų, tur būt, į Tirkšlių *e*³, nes tik dėl to žodžio pradžios *e* galėjo nepavirsti *a* formose *ežis* „ežys“ (*ē-že*, *ēžu*, *ēži*, *ēže*, *ēžu*, *ēžė-ms*; čia veikė ir analogija), *ēsī* (bet *āsū*, *ā-sam*, *ā-sat*), kartais *é-rškietis*. Taigi reikia atšaukti pasakytą abejonę, kad Tirkšlių šnektos balsis *e* galįs būti nesenų laikų *pa-daras*⁴.

¹ V. Vitkauskas, Dėl regresyvinės balsių asimiliacijos kai kuriose šiaurės rytų žemaičių dūnininkų tarmėse, LKK VI 269–273. Žr. dar Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, V., 1966 p. 57–58.

² V. Vitkauskas, min. str., p. 271–272.

³ A. Girdenis, Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje, „Kalbotyra“, IV, 1962, p. 141–150.

⁴ V. Vitkauskas, ten pat, p. 274. Balsiai, *i*, *u*, matyt, yra naujai atsiradę, artėjant šiai ir kitoms dūnininkų (pietų žemaičių) šnektoms prie aukštaičių tarmės ir lk. Tai rodo ne tik forma *ōńksī* BM289 (iš Kuršėnų), bet ir neseniai, prieš kokį dešimtį penkiolika metų užrašyti faktai: